

Enkele bedenkingen over de voorgeschiedenis van de Koningskwestie

door Guido PROVOOST,

Lector aan de Rijksuniversiteit te Gent.

Als hier de Belgische buitenlandse en militaire politiek van 1934 tot 1937 behandeld wordt, dan is dit niet omwille van die politiek in die periode zelf, maar omwille van de invloed die ze naar mijn oordeel heeft uitgeoefend op de koningskwestie.

De basisstelling van dit artikel houdt voor dat de intense *concurrentiestrijd* tussen *Hof*, *Generale Staf* en *Regering* inzake het defensiebeleid in de jaren 1926-1937, van belang — wellicht van doorslaggevend belang — is geweest voor het ontstaan van een acute koningskwestie. Alleen omdat Leopold III in 1934 zijn vader in dramatische omstandigheden opvolgde hebben wij als aanvangsdatum voor de koningskwestie Leopold III 1934 genomen.

Eerst en vooral dient aangestipt dat België sedert zijn ontstaan een *koningskwestie* heeft gekend in die zin, dat al in 1834 een conflict ontstond tussen de regering en het staatshoofd, Leopold I, over het commando van het leger en de bevoegdheid en verantwoordelijkheid van vorst en regering inzake het defensiebeleid. Er is in de Belgische politieke geschiedenis een continu interpretatieconflict aan te wijzen in verband met het opperbevelhebberschap van de Koning en in verband met de draagwijdte van de koninklijke eed, de onafhankelijkheid en integriteit van het grondgebied te vrijwaren.

Het kan hier niet de bedoeling zijn dit grondwettelijk interpretatieconflict juridisch of zelfs maar historisch te behandelen, maar eens dat wij over het bestaan ervan akkoord zijn, moeten wij veronderstellen dat de koningskwestie van Leopold III niet als een uniek conflict kan worden beschouwd dat uitsluitend te wijten zou zijn aan het karakter, de opvattingen of het optreden van Leopold III en van de

regeringen die met hem samenwerkten, maar veeleer moet worden gezien als één van meerdere acute fases van een sedert lang latent aanwezige conflicttaard tussen staatshoofd en regering.

De Belgische vorsten hebben inzake de militaire politiek blijk gegeven van een merkwaardige « esprit de suite ». De continuïteit van het koninklijk optreden inzake het defensiebeleid komt vooral tot uiting wanneer men de houding van koning Albert tijdens en na WO I vergelijkt met de houding die Leopold III vanaf 1934 aanneemt.

Koning Albert en de Belgische exilregering te Le Havre hadden het probleem van de verantwoordelijkheid voor de militaire operaties tijdens WO I op een vrij pragmatische manier opgelost en hadden de onbetwistbaar aanwezige meningsverschillen ter zake door juridische kunstgreepjes weggewerkt. De Generale Staf van het Belgische leger was tijdens de oorlog de commandostaf van de Koning geworden en het is wel opvallend dat Koning Albert er in januari 1920 t.o.v. de Franse militaire attaché zijn ongenoegen over uitsprak dat de Generale Staf bij KB van 4 december 1919 terug organiek ingeschakeld was geworden in het departement van oorlog (1). Tot 1926 heeft koning Albert zijn persoonlijke greep op het leger wat gelost; alleen kwam hij tussen wanneer bij de liquidatie van het oorlogsleger en het terugbrengen van de effectieven naar vredessterkte, naar zijn oordeel onder socialistische druk te ver werd gegaan. Zo komt hij eind mei 1923 op een door de BWP scherp gekritiseerde en constitutioneel erg betwistbare manier tussen als minister Devèze als gevolg van België's deelname aan de Ruhrbezetting de diensttijd moet verlengen. In een open brief die meteen aan de pers werd bekendgemaakt sprak hij zich uit ten gunste van het voorstel-Devèze onder verwijzing naar zijn persoonlijke verantwoordelijkheid voor de onafhankelijkheid en de integriteit van het land.

Pas vanaf 1926, wanneer Charles de Broqueville de portefeuille van Landsverdediging terug opneemt en zijn persoonlijke militaire adviseur, kolonel Emile Galet, stafchef wordt, zal Koning Albert zijn greep op het defensiebeleid versterken. En dit met het doel de opvattingen van de school-Galet inzake de defensieve organisatie van het land tegen de school van de grensdefensie te doen zegevieren. Op het ogenblik dat Emile Galet, als man van de Koning, Stafchef werd, werd zijn jongere vriend en geestesgenoot, Kolonel Nuyten, adjunct-kabinetschef van de nieuwe Minister van Landsverdediging de Broqueville, terwijl majoor Van Overstraeten vanuit het koninklijk kabinet met zijn beide beschermers en vrienden Galet en Nuyten voortdurend contact onderhield.

(1) A.Q.O., Europe 1918-1929, Belgique, dossier 73, Generaal Serot Almeras-Latour aan 2e Bureau, 29 januari 1920.

Onder de politieke verantwoordelijkheid van minister de Broqueville werkte stafchef Galet vanaf 1927 een defensiestelsel uit dat kaderde in de koninklijke opvattingen over de internationaal-politieke en militaire situatie en rol van België. In die opvattingen was onder meer geen plaats voor de eenzijdige afspraken van het Frans-Belgisch militair akkoord van 1920. Het primordiale doel van de buitenlandse en militaire politiek van België moest volgens de Koning en zijn militaire adviseurs — Galet, Nuyten en Van Overstraeten — die een ware militaire machtsclan vormden, immers zijn het land buiten elk conflict te houden en te voorkomen dat het opnieuw het Europees slagveld werd.

Om de regering die Galet en Nuyten op het militaire voorplan bracht in het zadel te helpen, intervenueerde Koning Albert trouwens opnieuw op een grondwettelijk betwistbare manier. Nog vóór het parlement zijn vertrouwen had uitgesproken over de regering Jaspar-Francqui, schreef Albert I aan Jaspar op 24 mei 1926 een open brief waarin hij de natie opriep zich eendrachtig te scharen achter de regering ten einde de financieel-economische crisis te overwinnen. Zo zijn er nog een hele reeks interventies van Albert I aan te wijzen die constitutionele bezwaren oproepen, waartegen in de oppositiepers wel werd gereageerd, maar die de opeenvolgende regeringen ter versterking van hun politieke positie in dank aanvaardden, verre van er constitutionele bezwaren tegen te formuleren.

Elders werd aangetoond (2) dat vanaf 1932 de Koning en de Generale Staf die door de door hem vertrouwde figuren Galet en Nuyten werd geleid, tegen de verantwoordelijke minister van Landsverdediging een machtsstrijd hebben ingezet die zij uiteindelijk ook hebben gewonnen. In de loop van 1925 al lieten de Fransen in hun interne militaire correspondentie duidelijk hun wantrouwen blijken over de clan Galet-Nuyten. Zo schreef de Franse adjunct-militaire attaché op 10 april 1925 aan het Deuxième Bureau over de defensiestrategie van Galet en Nuyten: « *l'emploi des forces serait basé sur le rapport des forces ; il reposerait donc sur une stratégie essentiellement défensive, défensive pure si le rapport est de 3 à 4, défensive de retraite si le rapport est inférieur à 3/4. C'est avouer la préméditation d'un nouveau repli sous Anvers...* » (3).

Generaal Galet was pas stafchef geworden of er ontstond in militaire kringen al een heftige polemiek over zijn opvattingen. Al in juni 1926

(2) Zie ons doctoraatsproefschrift: *Vlaanderen en het militair-politiek beleid in België tussen de twee wereldoorlogen. Het frans-belgisch militair akkoord van 1920*, Leuven, Davidsfonds, 1976-1977, 80, bibl., ind., 2 vols.

(3) SHAF, section contemporaine, Att. Mil., Carton 2, Capitaine Hary aan Franse militaire attaché te Brussel, 10 april 1925.

liet generaal Hellebaut in *La Revue Belge* een bijdrage verschijnen waarin hij frontaal stelling nam tegen Galets plannen en stelde dat de taak van het leger er vooral in moest bestaan het hele grondgebied kost wat kost tegen een nieuwe overrompeling te beschermen door het organiseren van een massale grensverdediging. Het conflict tussen enerzijds de voorstanders van een grensverdedigingsstelsel dat de vijand op de grens zelf of minstens in het grensgebied de toegang zou ontzeggen en anderzijds Galet, Nuyten en Van Overstraeten en de Koning, die een verdediging in de diepte gesteund op de verdedigingslijnen van Maas en Schelde voorstonden, zal de Belgische militaire politiek vanaf 1926 en gedurende de ganse tussenoorlog determineren en vergiftigen.

Het conflict kwam tot uiting in de Fortencommissies die op 21 oktober 1926 en op 21 maart 1927 werden opgericht om een advies te verstrekken over de defensieve organisatie van het grondgebied in de diepte, met aanwending van de oude forten van Luik, Namen, Antwerpen en Gent. Het kwam in de Gemengde Militaire Commissie van parlementsleden en militaire technici, van december 1927 tot april 1928, tot ongezouten polemische discussies tussen de generaals Galet, Borremans en Hellebaut. Galet won er het pleit en de plannen van de Fortencommissie-Borremans die de opvattingen van Galet en Nuyten uitwerkten, werden goedgekeurd. Het plan-Galet-Borremans werd in de pers echter heftig aangevallen in anonieme bijdragen waarin de leer van Galet en Nuyten « *une conception spéciale acquise loin de la troupe et dans le professorat* » werd genoemd en waarin de « *Conseillers tout-puissants du Roi* » ervan beschuldigd werden « *un simulacre d'organisation défensive* » te organiseren (4).

Men moet zich inderdaad zeer goed voor ogen houden dat er over de Belgische defensiestrategie vanaf 1926 een laaiend meningsverschil bestond dat de militaire technici en de schaarse politici die voor de defensievraagstukken belangstelling toonden, in twee fel tegenover elkaar staande clans heeft verdeeld. Het Hof, d.w.z. de Koning en zijn militaire raadgevers, hadden in die polemieken meteen de zijde van Galet-Nuyten gekozen, meer nog, behoorden in de machtsstrijd tot de groep Galet-Nuyten. Zoals verder zal vastgesteld worden was dit in acute mate ook het geval toen koning Albert overleed en door Leopold III werd opgevolgd, zodat deze laatste midden in dit conflict tussen Generale Staf en Minister van Landsverdediging zal terechtkomen.

Maar nu — vanaf 1930 — moeten we onze aandacht even van de militaire naar de buitenlandse politiek verleggen. In de literatuur over de

(4) XYZ, *La Question militaire et la Commission mixte*, *La Revue Belge*, 15 april 1928, blz. 108.

koningskwes­tie en over de Belgische buitenlandse politiek der tus­sen­oorlog wordt dikwijls — onzes inziens ten onrechte — beweerd dat koning Leopold, onder flamingantische druk, de onafhankelijkheids­politiek die in 1936 via de redevoeringen van Van Zeeland, Spaak en Leopold III zelf werd afgekondigd, zou hebben gecon­cipieerd of er minstens een groot aandeel zou hebben in gehad. Dit is onjuist. Zoals P.H. Spaak in 1965 op een huldiging van Paul Hymans duidelijk uiteenzette, werd de onafhankelijkheids­politiek in 1930 al in zijn tota­liteit geformuleerd door de liberale minister van Buitenlandse Zaken Paul Hymans.

Al in januari 1929 had Prosper Poulet in de Patria-zaal te Brussel een fel opgemerkte voordracht gehouden waarin hij vrijwillige neutrali­teit als de enige aangewezen politiek bestempelde. Rond het geallieerde ontruimen van de laatste Duitse bezette zone in 1930 en de eerste verkiezingsoverwinning van Hitlers nazipartij, nl. eind oktober 1930, hield Prosper Poulet te Rome en even druk besproken rede waarin hij vrijwillige neutraliteit voor België bepleitte. Koning Albert liet zich tegenover Aloïs Vandevyvere zeer lovend over Poulet's rede uit.

Niet alleen van katholieke zijde werd in de tweede helft van 1930 gepleit voor wat « neutraliteits­politiek » werd genoemd maar ook van liberale en socialistische zijde. Zo sprak oppositieleider Emile Vandervelde zich in *Le Peuple* op 21 december 1930 — in afspraak met Minister van Buitenlandse Zaken Paul Hymans — uit tegen het Frans-Belgische militaire akkoord en sloot zich aan bij wat Generaal Galet in de Gemengde Militaire Commissie van 1927-1928 had gezegd, nl. : « *que nous avons voulu depuis la guerre être une petite grande puis­sance* ». Door de fransezinde en anti-Galet-clans werd op Vandervelde's uitspraken onmiddellijk gereageerd, o.m. door Albert Devèze die de op­vattingen-Hellebaut over een massale grensverdediging aansluitend op het Franse Maginot-stelsel, genegen was.

In het januari-nummer 1931 van *Le Flambeau* verscheen een felle weer anonieme aanval tegen de zogenaamde neutralisten waartoe sedert kort minister Paul Hymans behoorde : « ... *Je ne ferai pas à nos Affaires Etrangères l'injure de les appeler germanophiles, elles ne le sont pas plus que francophiles ; elles sont restées anglomanes sans voir que le monde a changé. Ces messieurs se déboutonnent rarement, quand ils le font, on s'aperçoit très vite qu'ils raisonnent comme en 1870, lorsque vraiment l'Angleterre nous a sauvé de l'invasion...* ». Daarbij werd duidelijk de verbinding gelegd tussen de « neutralistische » ommezwaai en de vreemde filosofische opvattingen van Galet « *qui a dû lire dans la Grande Pyramide que la victoire française n'était qu'un accident, mais que l'Angleterre est à son apogée...* ». Deze aanval kreeg onmiddellijk

steun van Hellebaut en van Luikse en Waalse kringen die Galet ervan beschuldigden het grootste deel van Wallonië in geval van conflict zonder slag of stoot aan de vijand te willen over leveren.

Eind 1930 kregen de regering en de Generale Staf dus af te rekenen met tegenkantingen uit drie richtingen: de met de dag groeiende campagne van de flaminganten tegen het Frans-Belgisch militair akkoord en vóór neutraliteitspolitiek; de socialistische oppositie tegen de militaire kredieten nodig voor het realiseren van het defensiestelsel-Galet en de militair-strategische oppositie van de groep-Hellebaut en Waalse actiegroepen tegen het defensieplan-Galet. Vanuit drie richtingen aldus bekritiseerd, kwam de Belgische regering eind 1930 tot de conclusie dat de parlementaire goedkeuring van de kredieten voor het defensiebeleid slechts kon worden verworven zo de dubbelzinnigheid over het Frans-Belgisch militair akkoord werd opgeheven en de Belgische bekommernis buiten conflicten te blijven werd benadrukt. Dat het voor de Belgische regering veel minder moeilijk was tot deze overtuiging te komen dan de flaminganten wel dachten, lag aan het feit dat zowel de Koning, de Generale Staf als de leidende ambtenaren op Buitenlandse Zaken, Van Langenhove en Van Zuylen, gewonnen bleken voor een onafhankelijke buitenlands-politieke koers. Dat was al gebleken toen in de loop van 1930 de economische conventie van Oslo werd ondertekend. De onthutsende verkiezingsoverwinning van Hitlers nazi-partij in september 1930 en de beëindiging van de Rijnbezetting in juni 1930 hebben daarbij ongetwijfeld een grote rol gespeeld, samen met de noodzaak een parlementaire meerderheid te vinden voor de goedkeuring van de militaire kredieten.

Zo werd vanaf november 1930 op Buitenlandse Zaken de onafhankelijkheidspolitiek geformuleerd met zoveel woorden en in identieke termen als de koninklijke rede van oktober 1936 dit deed. Het Comité Diplomatique besliste eerst Engeland te contacteren: « *On décide de faire connaître notre politique de pleine indépendance à l'Angleterre* ». Daarop werd een uitvoerige nota over het Belgisch internationaal statuut aan alle Belgische gezantschappen gestuurd. Daarin werd onderstreept dat het voor België van vitaal belang was te voorkomen in een oorlog te worden meegeleurd of betrokken te worden in de strijd om de herziening van het vredesverdrag van Versailles. De op economisch vlak aangevatte samenwerking met de Oslo-Staten moest op het politieke vlak worden doorgetrokken. De defensiestrategie moest op Engeland afgestemd worden. Het leger moest beschikken over een nationaal réduit dat de verbinding met Engeland openhield, nl. de streek Antwerpen, Gent, kust. Deze beleidsnota werd door Paul Hymans op 1 december 1930 aan de kabinetsraad ter goedkeuring voorgelegd en op verzoek van Koning Albert

gingen Jaspas, de Broqueville en Hymans op 15 december 1930 na wat kon gedaan worden om de Fransen wijs te maken dat België een onafhankelijke koers wilde varen. Bovendien werden Vandervelde en Pouillet in de loop van december 1930 uitgenodigd om hun instemming met de beleidsnota te betuigen. Koning Albert drong intussen bij Paul Hymans aan om het Frans-Belgisch militair akkoord te doen verdwijnen. De onderhandelingen die daartoe met de hulp van oppositieleider Emile Vandervelde in januari-februari 1931 werden gevoerd zijn bekend. Hoezeer Van Langenhove en Generaal Galet hem ook onder druk zetten om het nefast geachte akkoord op te zeggen, toch slaagde Hymans er niet in de kwestie met de Fransen te regelen.

Wel was de regering er in mei 1931 in geslaagd een wankele parlementaire meerderheid te vinden voor het stemmen van de kredieten voor het defensieplan-Galet. De strategische polemiek Galet-Hellebaut laaide naar aanleiding van de parlementaire debatten echter opnieuw op en in de schoot van de regering ageerde Bovesse, daartoe aangepord door Albert Devèze, fel tegen Galet en diens defensieplan. Albert Devèze had de instemming van zijn fractie trouwens slechts verzekerd mits toegevingen aan het systeem van de grensverdediging en de oprichting van een bataljon Ardeense jagers. Van een amendement-Marck maakten Bovesse en Devèze uiteindelijk gebruik om de regering te doen vallen in mei 1931.

Eind 1932 begint dan een ware machtsstrijd tussen de minister van Landsverdediging geworden Albert Devèze enerzijds en de door het Hof onvoorwaardelijk gesteunde Generale Staf anderzijds. Op het moment dat Devèze minister werd, werd generaal Galet als stafchef gepensioneerd. Op zijn afscheidsreceptie zei hij aan de Engelse militaire attaché Frazer dat de ministers van landsverdediging zich de laatste jaren hadden laten op sleeptouw nemen door de bedrieglijke campagne voor de grensverdediging en dat minister Devèze « *would probably be worse than any of the others from this point of view* ». Uiterst belangrijk is naar ons oordeel de volgende uitspraak van Galet tegenover Major Frazer: « *Once mobilization was decreed, however, the general Staff would hold the reins and would take care that common sense and sound military principles were not sacrificed to popular clamour* » (5).

De afscheidnemende stafchef die Devèze's ministerschap zeer duchtte, rekende blijkbaar op de dubbelzinnige interpretatie van de constitutionele bevoegdheidsregeling inzake militair commando in oorlogstijd. Zodra het leger op oorlogsvoet verkeerde zou de Koning persoonlijk het opperbevel opnemen en zou de Generale Staf, in vrede-tijd deeltmakend

(5) PRO, FO. 371/16.356, W 14172, Major Frazer te Londen, 23 december 1932.

van het departement van Landsverdediging, het uitvoerend commando-orgaan van de Koning worden. Op dat ogenblik zouden ministers met hun electorale bekommernissen en hun militair-strategisch amateurisme het veld moeten ruimen voor de bevoegde militaire technici.

Generaal Galet werd als stafchef daarbij opgevolgd door zijn vriend en geestesgenoot Generaal Nuyten, die het vertrouwen van het Hof genoot en die bovendien een temperament bezat dat niet tot compromissen geneigd was. Toen de Generale Staf n.a.v. deze opvolging door de voorstanders van de integrale grensverdediging in de pers aangevallen werd, ergerde dit Koning Albert en op 31 december 1932 stuurde hij aan de pasbenoemde minister Devèze al een kordate brief waarin hij de minister verzocht aan deze aanvallen een einde te doen stellen. Zeer belangrijk was de slotparagraaf van de brief van koning Albert aan Devèze. Daarin onderstreepte hij beslist en absoluut zijn grondwettelijk opperbevelhebberschap en zijn persoonlijke verantwoordelijkheid buiten elke ministeriële tussenkomst : « *Il convient de remarquer que les pouvoirs spéciaux que la Constitution confère au Roi en tant que Commandant en Chef, entraînent pour lui de graves responsabilités morales, d'un ordre différent de celles qui découlent des actes proprement dits du pouvoir exécutif, où le Souverain est couvert par le contreséing ministériel. Je vois une autre raison de ces responsabilités particulières dans la formule du serment constitutionnel du Roi qui, chose remarquable, jure non seulement d'observer la constitution et les lois, mais encore " de maintenir l'indépendance nationale et l'intégrité du territoire "* ». Ces termes ont incontestablement trait à la défense. J'ai le devoir de ne pas l'oublier et de veiller à ce qu'on ne l'oublie pas » (6). Kan het harder t.o.v. een verantwoordelijke minister ?

Toen Devèze in januari 1933 al een *Commandement des Troupes de Défense du Luxembourg et de Namur* oprichtte, was meteen duidelijk dat een harde confrontatie Devèze-Nuyten-Koning Albert onafwendbaar werd. In juli 1933 werd door Devèze aan de Koning een aanvullend defensieplan voor de oostergrens voorgelegd waarbij garnizoenen te Aarlen, Bastogne en Vielsalm zouden worden gelegerd. Nuyten verzette zich daar heftig tegen en kreeg daarbij de steun van de Koning die oordeelde dat het plan-Devèze het resultaat was van de electorale ijver van enkele Waalse liberale leiders en van de intriges van enkele ambitieuze generaals die stafchef wilden worden. Toen de Koning eind juli 1933 bovendien vernam dat Devèze's plan in overleg met de Franse Generaal Weygand werd opgesteld, stuurde hij een tweede vermanende missive aan Devèze. Toch kwam men in september-oktober 1933 tot een compromis omdat

(6) Général VAN OVERSTRAETEN, *Albert I-Léopold III*, blz. 82-83.

kolonel Van Overstraeten de Koning aanraade Devèze's plan te aanvaarden omdat het uiteindelijk het militaire apparaat toch versterkte. Stafchef Nuyten herhaalde trouwens in december 1933 t.o.v. Major Frazer wat Galet hem al had gezegd: in oorlogstijd wordt de Koning oppermachtig inzake de militaire operaties en dan kan hij Devèze's Ardeense Jagers aanwenden op de manier die hij verkiest. Devèze's buitengewone kredieten werden in december 1933 goedgekeurd.

Het conflict tussen Devèze en de Generale Staf zou pas in volle hevigheid losbarsten toen de minister onmiddellijk na het overlijden van Koning Albert definitief wilde afrekenen met Nuyten. Om te beginnen ging hij, onder scherp verzet van de minister van Buitenlandse Zaken, zijn partijgenoot Paul Hymans, en van de Generale Staf, op 4 maart 1934 al naar Parijs om de door de Generale Staf onderbroken Frans-Belgische stafbesprekingen persoonlijk te gaan hervatten. Stafchef Nuyten alarmeerde onmiddellijk Koning Leopold en schreef hem dat de minister zijn bevoegdheid te buiten ging door zich te mengen « *dans la conduite des opérations, pour laquelle il n'avait ni mandat, ni compétence* » (7).

Begin april 1934 was tussen de jonge koning Leopold en Devèze al meningsverschil ontstaan over de benoeming van Van Overstraeten tot « *aide de camp de liaison avec l'armée* ». Devèze weigerde het benoemingsbesluit te ondertekenen. Hij eiste dat de vleugeladjudanten Van Overstraeten en Six de verbinding met de *minister* zouden verzekeren. Er werd een voorzichtig compromis gevonden: Van Overstraeten werd « *aide de camp de liaison avec le ministère... non pas avec le ministre!* ».

Van Overstraeten gaf Koning Leopold de raad minister Devèze met fluwelen handschoenen aan te pakken. Trouwens het conflict Devèze-Nuyten ging viel dieper dan de personen: « *En fait, ce sont les bases de notre politique étrangère et militaire qui sont en jeu...* » (8). Buitenlandse Zaken redigeerde op 22 maart 1934 nochtans een scherpe nota waarin de *onafhankelijkheidspolitiek* opnieuw werd geformuleerd en waarin Devèze's *démarches* te Parijs werden veroordeeld.

Koning Leopold riep op 28 maart 1934 dan maar de Broqueville, Devèze, Paul Hymans, Henri Jaspar en Frans Van Cauwelaert samen. Hij sprak hen toe over de Belgische buitenlandse en militaire politiek. Alleen Devèze gaf zich niet gewonnen. Hij stuurde aan eerste-minister de Broqueville integendeel op 3 april 1934 een uitvoerige nota waarin hij de Generale Staf van tegenwerking en inertie beschuldigde. Bovendien raakte hij het bevoegdheidsconflict tussen hem en de Generale

(7) R. CAPELLE, *Dix-huit ans auprès du Roi Léopold*, blz. 37-38.

(8) Général VAN OVERSTRAETEN, *Albert I-Léopold III*, blz. 106-107.

Staf aan : « *L'Etat-major tend à considérer le ministre comme un administrateur et non comme un chef, les questions d'organisation et de défense du pays devant être résolues par des techniciens, dont les décisions, prises indépendamment de lui, feraient loi* » (9). Devèze omschreef de positie van de stafchef die moest optreden binnen de directieven hem verstrekt door de regering en de minister van landsverdediging.

Nu werd het buigen of barsten. Devèze werd in de francofiele pers met alle middelen gesteund ten voordele van een grensdefensieplan dat aansluiten zou met de Maginot-linie en nauwe samenwerking met de Franse Generale Staf voorzag. De Koning en de stafchef werden in *L'Indépendance Belge*, in *La Métropole*, in *La Gazette de Charleroi*, in heftige termen aangevallen : de Koning moest zijn grondwettelijke eed gestand doen en dus het integraal grensdefensieplan doen uitvoeren en de stafchef moest leren gehoorzamen aan de minister : « *Si c'est M. Devèze qui doit être la victime de ce conflit, nous nous permettrons de dire au jeune roi Léopold III qu'il commence fort mal son règne...* » (10).

In de schoot van de liberale partij ageerde Devèze bovendien tegen zijn partijgenoot minister van Buitenlandse Zaken Paul Hymans, die een al te neutralistische koers begon te varen. Toen de regering op 6 juni 1934 door afvalligheid van 12 liberalen plots in de minderheid werd gesteld, wijzigde de Broqueville de samenstelling van zijn regering : François Bovesse, de francofiele verdediger van het militair akkoord en van de integrale grensdefensie, werd in de regering opgenomen en Paul Hymans werd op een erg onelegante manier aan de deur gezet.

Nu hij Paul Hymans had kleingekregen zou minister Devèze stafchef Nuyten aanpakken en de Frans-Belgische stafbesprekingen intensiveren. In juli 1934 kreeg de nieuwe regering-de Broqueville van het parlement volmachten om de economische en financiële crisis op te lossen. De nieuwe minister van Financiën Gustaaf Sap liet de Broqueville bij de koning aandringen om Devèze tot budgetbeperking aan te zetten. Via Van Overstraeten — en na overleg met koning Leopold — liet stafchef Nuyten eind juli 1934 aan eerste-minister de Broqueville — buiten medeweten van Devèze — een besparingsnota worden die hierop neerkwam dat vitale onderdelen van Devèze's grensdefensieplan, nl. de versterking van het Herve-plateau en het grenskorps cyclisten werden uitgesteld. Ingenbleek had nochtans verwittigd dat Devèze's positie op dat moment veel te sterk was : « *C'est l'as du libéralisme !* » (11).

Devèze reageerde prompt in de pers : hij zou geen enkele besnoeiing toestaan en stafchef Nuyten moest verdwijnen. Koning Leopold III

(9) A.R.A., *Papieren Charles de Broqueville*, bundel 700, Devèze aan de Broqueville, 3 april 1934.

(10) *Gazette de Charleroi*, 23 mei 1934.

(11) Général VAN OVERSTRAETEN, *Albert I-Léopold III*, blz. 124.

stuurde op 5 oktober 1934 een brief aan eerste-minister de Broqueville om de stafchef te dekken : « *Je ne puis tolérer que le Chef d'EMGA, investi dans ses fonctions par la confiance du Chef de l'Armée, soit l'objet... d'attaques mettant publiquement en cause son intégrité et son respect de la discipline* » (12). Devèze bleef bij zijn besluit : Nuyten moest weg en op 12 oktober 1934 deelde hij in de kabinetsraad mee dat generaal Vandenbergen tot stafchef zou benoemd worden. Bovendien liet hij — zonder de goedkeuring van de koning — een perscommuniqué over de benoeming verspreiden. Koning Leopold III moest zich, onder de dreiging van regeringscrisis, gewonnen geven. Maar hij was woedend op Devèze en op 14 oktober 1934 vertrok uit het Paleis een harde missive aan eerste-minister de Broqueville : « *Je viens d'être forcé d'accomplir un acte qui m'a été particulièrement pénible : laisser peser le discrédit sur un officier d'élite, serviteur éminent du pays et que mon père honorait de sa confiance... Le maintien des prérogatives de la Couronne me fait un devoir de m'élever aussi contre la forme intolérable sous laquelle il a été fait part au Conseil et au public de mon acceptation de la démission du Lt-Gén. Nuyten, ainsi que des décisions que je n'ai nullement prises quant à ses fonctions nouvelles ou la désignation de son successeur. Mes prédécesseurs ont toujours considéré le respect de notre pacte constitutionnel comme la base des relations entre le gouvernement et le chef de l'Etat...* » (13).

Devèze had de invloedsstrijd met de Generale Staf en het Hof dus gewonnen. Bovendien had hij Paul Hymans, die als minister van Buitenlandse Zaken sedert 1930 voor de onafhankelijkheidspolitiek gewonnen was en in de loop van 1933-1934 zelfs een limitatieve interpretatie van het Locarnopact had voorgestaan, uit de regering gewerkt. Verder had hij de Frans-Belgische stafbesprekingen doen hervatten en in december 1934 en april 1935 werden te Parijs zeer effectieve stafbesprekingen gevoerd. Koning Leopold was nochtans bij Jaspar tussengekomen om te verkrijgen dat te Parijs geen enkele verbintenis werd aangegaan en dat de besprekingen zich zouden beperken tot « *l'étude exclusivement technique d'une intervention française subordonnée à une autorisation préalable du gouvernement belge...* » (14). Bovendien werd niet Vandenbergen maar wel Cumont tot stafchef genoemd.

Maar keren wij even naar Buitenlandse Zaken terug. Terwijl Devèze in volle machtsstrijd gewikkeld was met het Hof en de Generale Staf en op militaire samenwerking met Frankrijk aanstuurde, ging het op Buitenlandse Zaken de tegenovergestelde richting uit, vooral na de mis-

(12) R. CAPELLE, *Dix-huit ans auprès du Roi Léopold*, blz. 42.

(13) G. PROVOOST, *op. cit.*, vol. 2, blz. 98-99.

(14) R. CAPELLE, *Au Service du Roi*, vol. 2, blz. 28-29.

lukking van de ontwapeningsbesprekingen door het terugtrekken van Duitsland uit de conferentie en uit de Volkenbond eind 1933. Paul Hymans was in januari-maart 1933 al gealarmeerd door uitspraken van Pétain en Daladier waaruit bleek dat Frankrijk « *dès la période de tension diplomatique* » België wilde betreden en hij had er toen alles op gezet om de Fransen erop te wijzen dat deze Franse pretenties het Locarnopact ver te buiten gingen. Bovendien vreesde men op Buitelandse Zaken, vooral na de intriges van de Dorlodot-Barthou van februari 1934, voor een preventieve oorlog van Frankrijk tegen nazi-Duitsland. Hymans ging zelfs zover van Engeland en Frankrijk een restrictieve interpretatie van de Belgische Locarnoverbintenissen te vragen en toen dit niet lukte zocht hij een Engels-Belgisch militair akkoord af te sluiten, maar ook dit botste op Britse weigerachtigheid.

Terwijl in Vlaanderen een massacampagne onder het motto « Los van Frankrijk » onder impuls van V.O.S hoe langer hoe meer aanhang won, verbrak minister Devèze in mei 1935 — onmiddellijk na de ondertekening van het Frans-Russisch bijstandspact van 2 mei 1935 — het militair status quo dat in de eerste regering-Van Zeeland was afgesproken: hij drong aan om de diensttijd te verlengen. De socialisten dreigden met een regeringscrisis en koning Leopold vroeg aan Devèze om geduld te oefenen. Wel werd de kandidaat van Devèze, generaal Vandenberghe, in september 1935 stafchef, terwijl Van Overstraeten Devèzes voorstel om hem tot onderstafchef te benoemen interpreteerde als een poging om hem onder controle te krijgen en van bij de koning weg te halen. In januari 1936 kwam men in de regering tot overeenstemming: het dekkingsplan-Devèze zou door de Vlaamse katholieken en de socialisten aanvaard worden op voorwaarde dat het Frans-Belgisch militair akkoord werd opgezegd. De Franse militaire attaché had trouwens op 17 januari 1936 al duidelijk laten verstaan dat de Vlaamse « Los van Frankrijk » — campagne zo gevaarlijk was dat het beter was aan de Franse regering te vragen het militair akkoord te beëindigen.

Na moeizame onderhandelingen te Parijs werd het akkoord van 1920 voor beëindigd verklaard maar werd meteen een nieuw akkoord afgesloten over de stafbesprekingen. Na de Duitse Rijncoup van 6 maart 1936 werden — in afwachting van de vervanging van het ineengestorte Locarnostelsel — Frans-Belgische stafbesprekingen gehouden in mei en juli 1936. Uit deze stafbesprekingen bleek dat de Fransen hoe langer hoe meer de strategische opvattingen van de Koning en van de groep-Nuyten deelden: ze legden de nadruk op het gevaar uit het noorden en dus op de verdediging van het Albertkanaal. Het Herve-plateau en het grensdefensiesysteem-Devèze werden gevaarlijk bevonden en de Fransen suggereerden zelf de organisatie van de Dijle- en Scheldelinies.

Dit samen met het verwerpen van het ontwerp-Devèze op de dienstdag door de Kamerafdelingen op 27 februari 1936 verzwakte reeds de positie van Devèze. Toen stafchef Vandenbergen in maart 1936 zijn steun aan Devèzes grensdefensieplan na een onderhoud met de Koning en Van Overstraeten introk, werd Devèzes positie hachelijk en moest de minister terugkrabbelen. Buset ironiseerde in de Kamer dat van het ontwerp-Devèze alleen de naam van de auteur overbleef: « *que nous ne pouvions tout de même pas supprimer par voie d'amendement* » (15).

Na de verkiezingen van mei 1936 werd Devèze geen minister meer. Baron Capelle had eind mei 1936 t.o.v. de Engelse ambassadeur Ovey trouwens erg kleinerend over Devèze gesproken: zijn ijdelheid was eindelijk ontmaskerd nu duidelijk gebleken was dat hij miljoenen had verspild aan nutteloze weestandsnesten in de Ardennen, terwijl niets was gedaan om het land tegen luchtaanvallen te beschermen.

Uit het dagboek van Van Overstraeten leren we trouwens dat koning Leopold een grote rol speelde bij het uitrangeren van Devèze. Het was de Koning die Van Zeeland ervan overtuigde een generaal te nemen als minister van Landsverdediging. Hij suggereerde de Grox of Denis die allebei met Galet en Nuyten hadden samengewerkt. In de gemengde Militaire Commissie van april-september 1936 werd door de gepensioneerde generaal Galet en door generaal Nuyten in genadeloze termen het proces van de grensdefensietheorie en van minister Devèze gemaakt. De neutralistische strekking won in de commissie het pleit dankzij de tussenkomst van kolonel Van Overstraeten die een aantal neutralistische resoluties suggereerde zoals de verdediging van de zuidergrens. De clan Galet-Nuyten-Van Overstraeten heeft in de commissie Devèzes overwinning van 1934 gewroken en van in den beginne de boventoon gevoerd.

In juli-oktober 1936 werd achtereenvolgens door Spaak, Van Zeeland en Koning Leopold de onafhankelijkheidspolitiek afgekondigd zoals ze sedert 1930 door de opeenvolgende regeringen — onder impuls van Paul Hymans, Van Langenhove en Van Zeeland — was voorbereid geworden. Onmiddellijk daarop werden moeizame onderhandelingen aangevat om van de Locarnoverbintenissen af te geraken.

Dat de tussenorlogse regeringen het constitutioneel probleem van de herhaalde koninklijke interventies — zoals de koninklijke toespraak van 14 oktober 1936 — wel degelijk onderkennen blijkt uit de mémoires van minister Van Isacker. Daarin verhaalt Van Isacker dat hij toen op vraag van Vandervelde als zijn mening te kennen gaf dat het koninklijk optreden moest geregulariseerd worden door de rede onder de verantwoordelijkheid van de regering te publiceren.

(15) *Parlementaire Handelingen, Kamer*, 3 april 1936, blz. 1159-1160.

Het militair-politieke resultaat van de afkondiging van de onafhankelijkheidspolitiek was in ieder geval de moeiteloze goedkeuring van de nieuwe militiewet in december 1936.

Intussen had koning Leopold zijn dominante invloed op de defensiepolitiek stevig gevestigd. Generaal Nuyten werd enkele weken na het verdwijnen van Van Zeeland benoemd tot Hoofd van het Militair Huis van de koning en de tandem Nuyten-Van Overstraeten herstelde de suprematie van het Hof. De Franse militaire attaché generaal Riedinger schreef op 7 januari 1937 aan Parijs: « *que l'entourage militaire du Palais veut supprimer la ligne de repli en direction de la France...* ». Onder impuls van het Hof werden de stafbesprekingen opgeschort tot aan het verwerven van de Frans-Engelse en Duitse waarborgverklaringen van april-oktober 1937.

In ieder geval maakte generaal Van Overstraeten er in zijn dagboek geen geheim van dat hij vanaf 1936, in het kader van de koninklijke opvatting over de militaire bevoegdheidsverdeling, de feitelijke militaire bewindvoerder was. Voor de bevoegdheid inzake de militaire operaties verwees Van Overstraeten instemmend naar de toestand onder koning Albert: « *le Roi Albert a fait participer intimement son Conseiller Militaire à la conduite des opérations ; sur le même pied que le Chef d'Etat-Major de l'armée : à ce dernier n'incombait que l'exécution ; au Conseil Militaire appartenait la conception ; le Roi, Commandant en Chef, se réservait la décision...* ».

De Belgische regering hoefde in mei 1940 dus helemaal niet verbaasd te zijn dat ze over de militaire operaties ternauwernood werd ingelicht. De suprematie van het Hof inzake het militaire beleid werd tussen de twee wereldoorlogen slechts ten gunste van de verantwoordelijke minister verbroken van 1919 tot 1926 en van 1933 tot 1936. De tussenoorlogse regeringen onderkenden het probleem zeer goed en buiten Albert Devèze hebben ze weinig of niets gedaan om het op te lossen.

Summary : Belgium's international and military policy from 1934 till 1937.

Studying the Belgian military and foreign policy from 1934 till 1937, one can conclude to the following working hypotheses. The conflict between the King (and His entourage) and the Cabinet about the competency over military policy and military command has had a large influence on the acute phase of the Question Royale 1940-1950.

The policy of independence of 1936 which has been imputed later on to the King and for which He has been blamed, is rather contained in the military and foreign policy of the successive Belgian governments from 1930 on, inspired by Paul Hymans, minister of foreign affairs at that time.

